

[vakTaal]

TIJDSCHRIFT VAN DE LANDELIJKE VERENIGING VAN NEERLANDICI
DRIE-EN-TWINTIGSTE JAARGANG – NR 3 – 2010 – VERSCHIJNT 4X PER JAAR

Ad Bok: 'Er bestaan geen leerlingen die niet kunnen leren schrijven'

Interview met Ad Bok	2
Grammatica voor de liefhebber	6
Lessen in liefde	7
Column	9
Nederlands studeren in Sjanghai	11
De vondst van Lambert ten Kate	13
Een stuk of wat gedichten	14
Gepromoveerd	16
Boekbespreking	17
Ontvangen	18

Aanmeldingsprocedure

U kunt lid van de LVVN worden wanneer u studeert of afgestudeerd bent in de neerlandistiek dan wel een onderwijsbevoegdheid Nederlands bezit. Het lidmaatschap van de LVVN staat eveneens open voor instellingen die geïnteresseerd zijn in de doelen van de vereniging.

De minimumcontributie is voor het lopend kalenderjaar bepaald op € 32,50 (studenten, aio's e.d. € 22,50). Lidmaatschap voor het leven € 300,-. Leden kunnen tegen een belangrijke korting of gratis deelnemen aan de door de LVVN georganiseerde evenementen; daarnaast ontvangen zij automatisch het verenigingsblad *VakTaal*. Een abonnement op het maandelijks elektronisch mededelingenbulletin van de LVVN is gratis. Om dit aan te vragen kunt u een e-mailbericht sturen naar Wim Klooster op wgk@xs4all.nl

Hoe geeft u zich op?

Als u geïnteresseerd bent in het LVVN-lidmaatschap, kunt u een informatiepakket aanvragen bij de Administratie LVVN of op de LVVN-website (zie de adressen hiernaast). Lidmaatschappen kunnen op elk gewenst moment ingaan. Beëindiging is slechts mogelijk per schriftelijke opzegging aan het einde van het kalenderjaar.

Dringende oproep

Geef bij verhuizing a.u.b. zo spoedig mogelijk uw nieuwe adres door.

Colofon

VakTaal is het tijdschrift van de Landelijke Vereniging van Neerlandici. Het verschijnt in vier afleveringen per jaar in een gemiddelde oplage van 450 exemplaren.

Redactie: Suzanne Aalberse Jelmer Birkhoff, Fred de Bree (redactiesecretaris), Rick Honings, Ludo Jongen, Maarten Klein
Medewerkers aan dit nummer: Ronny Boogaart, Fred de Bree, Jan Don, Ludo Jongen, Bas Jongenelen, Wim Klooster, Jan Stroop, Wieke Tabak, Mieke Tillema, Lore Vandevoorde
Foto's omslag en p.3: Bas Jongenelen

Redactie-adres: fjh.de.bree@let.vu.nl of Koedijklaan 7, 1406 KW Bussum

Inlichtingen over advertentietarieven zijn verkrijgbaar bij de LVVN-administratie

Uitgave: LVVN, Amsterdam

Vormgeving: Publish bv, Amsterdam

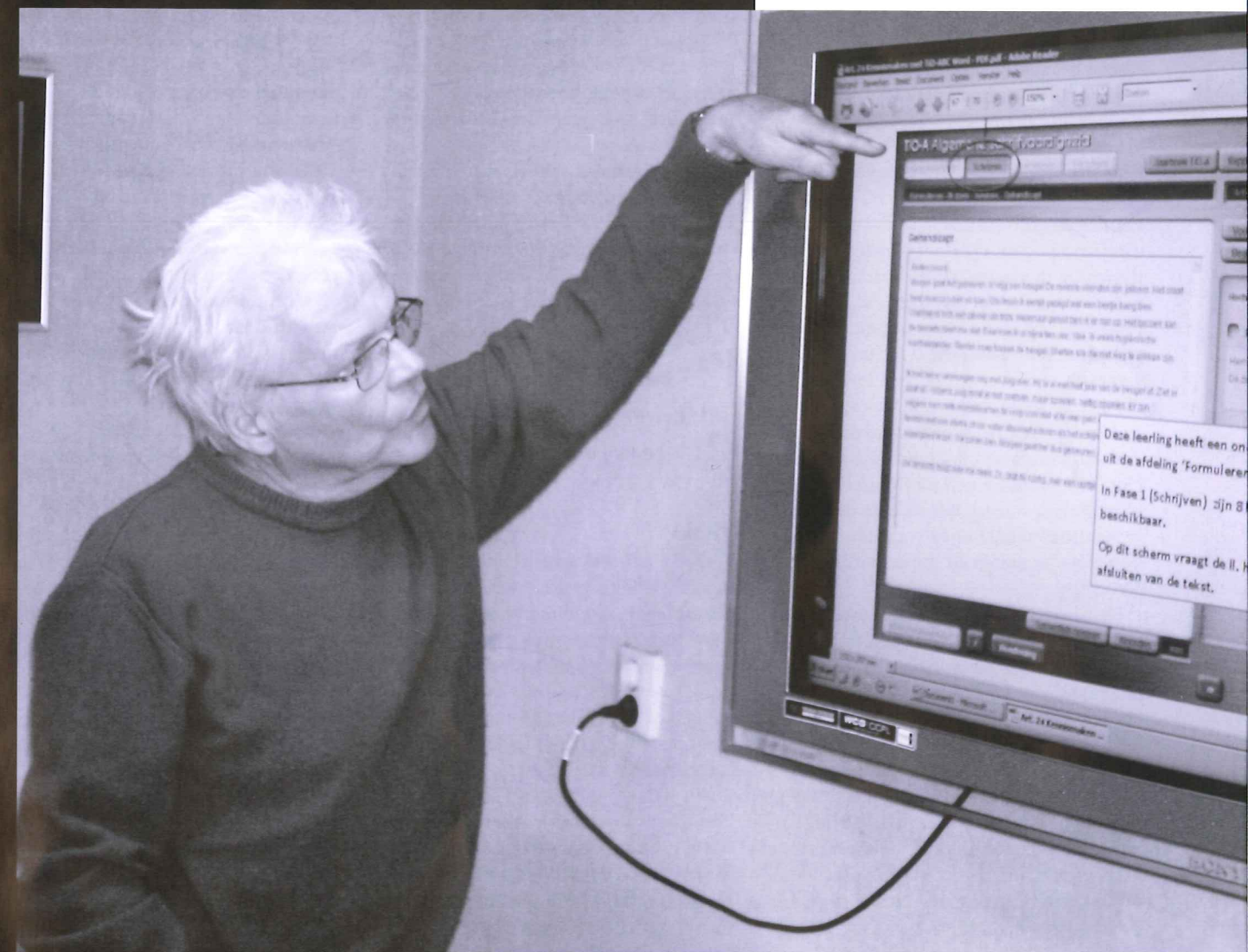
Druk: info@pantheondrukkers.nl

ISSN: 0921-5867

Administratie LVVN: Postbus 11398, 1001 GJ Amsterdam

E-mail: [<info@lvvn.nl>](mailto:info@lvvn.nl)

<http://www.lvvn.nl>

Wat gebeurt er in die koppies?

Interview met Ad Bok

Uiterlijk en in zijn manier van doen heeft hij iets van Ernest Hemingway en Jan de Hartog: wilde witte kuif, gedrongen postuur, een spontane en enthousiasmerende spreker. Maar kom bij hem niet aan met ondoordachte uitspraken over het onderwijs. Hij heeft uitgesproken meningen over leerpsychologie, vakdidactiek en de lerarenopleiding. Ad Bok, de 'uitvinder' van TiO-ABC, ontvangt ons voor een vraggesprek in zijn kantoor te Rosmalen. Eerst even iets over zijn geesteskind: TiO, Taalonderwijs in Ontwikkeling.

Vanaf zijn eerste dag voor de klas (1962) heeft Ad Bok gewerkt aan vernieuwing van het taalvaardigheidsonderwijs. Uit onvrede met de gangbare schoolboeken ontwikkelde hij eigen leer materiaal en trad hij toe tot de werkgroep Educatief Ontwerpen (SLO, 1980) die al gauw de computer ontdekte als een didactisch hulpmiddel met ongekende mogelijkheden. Deze activiteiten zouden uiteindelijk in de jaren '90 de aanzet vormen van iets geheel nieuws: de ontwikkeling van een computergestuurde cursus schriftelijke taalvaardigheid. De wetenschappelijke grondslag van deze cursus, die inmiddels is uitgegroeid tot het webbased programma TiO-ABC, legde Ad Bok in zijn dissertatie *Taalonderwijs in ontwikkeling* (1998). Daarin trekt hij verbindingslijnen tussen het natuurlijke taalleerproces van jonge kinderen en het gedidactiseerde taalleerproces op school.

Omdat achter het begrip 'taalvaardigheid' een uiterst complexe en veelomvattende werkelijkheid schuilgaat, werden/worden in conventionele onderwijsmethoden *aspecten* van taalvaardigheid onderwezen in afzonderlijke lesjes, die goed te oefenen en te toetsen zijn. Ad Bok: het probleem is dat die lesjes samen niet de complexe taalvaardigheid representeren waarvan ze zijn afgeleid. Een leerling die een 10 scoort voor alle lesjes, blijkt na het diploma nauwelijks taalvaardiger dan een klasgenoot met gemiddeld 5,5. Het lesjesmodel is een uitvloeisel van het klassikale systeem; het stelt de docent in staat de 'vorderingen' van haar/zijn leerlingen te meten en uit te drukken in een cijfer.

De praktische behoefte aan meetbare leerresultaten is feitelijk bepalend voor de leerinhoud. Een vergelijkbaar probleem doet zich voor bij schrijfvaardigheid. Hoe doe je dat in een klas met dertig leerlingen? Je geeft vier keer per jaar een schrijfopdracht, je voorziet de teksten van correcties en algemene opmerkingen en hoopt er het beste van. De leerlingen zijn vooral geïnteresseerd in hun cijfer en blijken bij het maken van een volgende opdracht weinig of niets van de vorige geleerd te hebben. Ontwikkeling van

schrijfvaardigheid behoeft intensieve oefening en begeleiding en daarvoor heeft een docent met dertig leerlingen per klas geen tijd.

Een digitaal abc voor schriftelijke taalvaardigheid

Ad Bok bedoelt met de didactisch doortimmerde software van TiO-ABC korte metten te maken met de bovengeschetste pseudo-didactiek. De computer maakt mogelijk wat één leraar voor dertig leerlingen nooit kon bereiken: maatwerk leveren voor alle leerlingen. TiO vraagt de leerlingen om per jaar circa 32 teksten te schrijven, zonder correctie door de leraar. Maar de leraar is harder nodig dan ooit; alleen verandert zijn rol tijdens de TiO-lessen van kennisoverdrager en corrector in die van deskundige begeleider en aanjager van het leerproces.

Het schrijfprogramma is verdeeld in drie afdelingen:

- TiO-A: Algemene schrijfvaardigheden (schrijven, verbeteren, verzorgen);
- TiO-B: Specifieke schrijfvaardigheden (brief, samenvatting, betoog, etc.);
- TiO-C: Grammaticale kennis en kunde ter ondersteuning van schrijfvaardigheid.

Dankzij de computer kunnen
de belemmeringen van het klassikale
systeem worden doorbroken

TiO-A

TiO-A biedt 300 schrijfonderwerpen aan in vier afdelingen: *Echt waar, Verhalen, Formuleren, Argumenteren* en *Redigeren* (i.o.). Deze afdelingen lopen inhoudelijk op in moeilijkheidsgraad; de leerlingen ontdekken zelf waar hun talenten en behoeften het beste aansluiten. Elke afdeling is thematisch onderverdeeld in categorieën.

Het schrijven verloopt in drie fasen:

Fase 1: Schrijven van de ruwe tekst

De leerling schrijft op eigen niveau een tekst en beschikt over een uitgebreid en op het onderwerp toegespitst helpinstru-

mentarium, zoals *brainstorm, opening en afsluiting, titelsuggesties, nieuwe alinea, wending, perspectiefwisseling, voorbeeld, stelling*, etc. De leerling zoekt tijdens het schrijven hulp op specifieke onderdelen. Het resultaat is drieledig:

- a. de leerling voelt de tekst als van hemzelf (principe van *product-ownership*);
- b. de leerling ervaart dat hij door zijn zelfgekozen suggesties het leerproces in eigen hand heeft (principe van *process-ownership*);
- c. door de herhaalde inzet van de helpinstrumenten worden de instrumenten geïnternaliseerd. Wie voortdurend gebruik maakt van allerlei tekstafsluiters leert dat die zijn gebaseerd op een aantal grondprincipes. Of dat leerproces bewust of onbewust plaatsvindt, is voor het resultaat niet van belang.

Fase 2: Verbeteren van de ruwe tekst

Voor de verbetering van de ruwe tekst maakt de leerling in fase 2 gebruik van circa honderd verbeterinstrumenten in vier subafdelingen: *Helder, Boeiend, Stijlvol, Doordacht*. Het helpinstrumentarium bewerkt niet zelf de ruwe tekst (de computer kan immers niet lezen), maar is toepasbaar op praktisch elke tekst. Het programma suggereert bijvoorbeeld dat de tekst waarschijnlijk *helderder* kan worden door o.a. de *bondigheid* te versterken via een groot aantal gerubriceerde mogelijkheden. Zo ook suggereert het programma dat de tekst *boeiender* wordt door (bijvoorbeeld) *spanningselementen* in te voeren (waarvan een groot aantal gerubriceerde keuzemogelijkheden wordt aangereikt).

Het resultaat is drieledig:

- a. de leerling leert dat de tekst niet af is na het laatste woord;
- b. de leerling leert dat er talloze bruikbare instrumenten zijn om de eigen tekst te verbeteren;
- c. door de herhaalde inzet van verbeterinstrumenten worden die op den duur geïnternaliseerd. Wie bij herhaling gebruik maakt van het structuurhulpmiddel *oorzaak-gevolg* neemt dat onbewust op in zijn denksysteem.

Fase 3: Verzorgen van de tekst

De leerling onderwerpt in fase 3 de verbeterde tekst aan een kwaliteitscontrole op een vijftal terreinen: *leesteken, woord, zin, tekst, lay-out*. Er zijn weer zeer veel mogelijkheden tot verzorging. Het programma spoort geen fouten op

in de tekst, maar leidt de leerling naar risicovolle plaatsen. De leerling kan bij de helpknop *Woord kiezen voor Werkwoord* en daar voor 'Riskante koppels' (bepaalt-bepaald). Het programma markeert dan alle vormen in de tekst met dit risicoprofiel (ook de correct gespelde woorden): *vertelt, beschouwd, gelooft*, etc. De boodschap luidt: *dit woord heeft een hoog risicoprofiel; kijk er (met hulp) nog eens goed naar.*

Het resultaat is drieledig:

- de leerling leert om zelf naar riskante plaatsen te zoeken. Die houding zal hem na zijn schoolperiode van pas komen;
- de leerling leert, meer in het algemeen, zelf verantwoordelijkheid te dragen voor de verzorging van zijn tekst;
- door de herhaalde inzet van de verschillende verzorgingsinstrumenten worden die op den duur geïnternaliseerd.

Website

We kunnen hier geen uitvoerige beschrijving van alle TiO-onderdelen voorleggen. Daarvoor verwijzen we naar de uitvoerige brochure *Kennismaken met TiO-ABC* op de website www.tio-abc.nl waaruit wij de informatie hebben geput voor deze inleiding op het interview met de geestelijke vader Ad Bok. De volgende TiO-onderdelen mogen echter niet ongenoemd blijven.

In TiO-B oefenen leerlingen vaardigheden die ze nodig hebben bij het schrijven van specifieke teksten (Betoog, Verslag, Werkstuk, Brief e.d.). Deze vaardigheden (*eigen positie, relevantie, nuancering, consistentiebewaking, transparante structuur, lezeroriëntatie, bronverantwoording, probleemanalyse*, etc.) zijn uiteraard van

het grootste belang bij schrijven in het algemeen, ook buiten de school. Het leren in TiO-B is dan ook zowel product- als procesgericht. De leerling werkt steeds in drie hoofd fasen aan zijn tekst: Voorbereiden, Schrijven, Afronden. In elke fase heeft hij de beschikking over een groot aantal subknoppen. Op het linkerdeel van het scherm schrijft de leerling zijn tekst, rechts verschijnt de instructietekst van de diverse helpknoppen. TiO-B biedt bovendien leerling en leraar instrumenten aan (*Rapport, Monitor, Gereedheidskist*) om de intensiteit en het niveau van de leerling-activiteiten zichtbaar te maken. De docent die de nuances van TiO kent, kan met behulp daarvan de vorderingen van de leerling goed volgen.

TiO is geen wonderolie.
Als een leerling niet wil,
dan gebeurt er niets

In TiO-C maken de leerlingen zich de grammaticale kennis eigen die als ondersteunend kan worden beschouwd bij de ontwikkeling van hun schrijfvaardigheid. Grote onderdelen zijn: *zinsbegrenzing, zinsdeelbegrenzing, zinsdeelbenoeming, samentrekking, onder- en nevenschikking, verwijzing, alineavorming, bekende valkuilen en ontsporingen*. De leerling heeft veel keuzevrijheid in de volgorde van de elementen en de intensiteit van zijn inspanningen. Hij kan zich in alle vrijheid laten informeren, maar op het moment van Oefenen en Toetsen is het programma zo streng als een game. Bij

elke oefening geldt de regel: *bij de tweede fout wordt het onderdeel afgesloten*. Alle scores worden gerapporteerd en toegevoegd onder de knop *Rapport*.

TiO heeft nog enkele bijzondere faciliteiten. Zo is er het *Jaarboek*, waarin alle teksten van de leerling worden opgeslagen, zonder dat de leerling ze kan verwijderen of corrigeren. Het *Jaarboek* geeft daardoor een zuiver beeld van de leerlingprestaties op het moment van opslaan. Vergelijking van de eerste teksten met de latere maakt de vorderingen van een leerling zichtbaar. In TiO-A wordt elke tekst in drie versies opgeslagen, waarbij zichtbaar is gemaakt wat de leerling heeft verbeterd. Bovendien wordt in het *Jaarboek* genoteerd welke helpinstrumenten de leerling heeft gebruikt bij het schrijven van zijn teksten. In een *Kwantitatieve Monitor* worden de kwantitatieve prestaties van de leerling opgeslagen. De leerling krijgt alleen zijn eigen prestaties te zien, de leraar die van alle leerlingen. De kwantitatieve gegevens leveren wel degelijk ook een kwalitatieve indicatie op. Een grondbeginsel van TiO is: wie veel teksten schrijft, onder voortdurende leiding van een digitale coach, kan niet anders dan bezig zijn met leren.

Dankzij de computer kunnen de belemmeringen van het klassikale systeem worden doorbroken. TiO kan maatwerk leveren aan alle leerlingen, het programma leert en helpt elke leerling zijn eigen leerproces in te vullen en aan te sturen. De leerling zal daardoor ontdekken dat hijzelf als eerste verantwoordelijk is voor zijn leerproces.

De LVVN heeft in juni een congres gehouden met als thema: 'Wat moet de leraar Nederlands?' Hoe zou jij dit vraag beantwoorden?

Op school zou veel meer aandacht moeten zijn voor de leerprocessen die nodig zijn om ontwikkeling tot stand te brengen. De leidende (leerpsychologische) vraag moet zijn: 'Wat gebeurt er in die koppies? En hoe kan ik als docent daaraan bijdragen?' Opvallend is dat ook jonge docenten deze vragen niet stellen. Ze hebben tijdens hun studie wel een studiepunt leerpsychologie gehad, maar dat punt reikt nooit tot op de werkvloer. Leraars, ik ontmoette er circa duizend, zijn niet bezig met hoe leerlingen leren en niet eens met het feit dat leerlingen leren. Het lesboek is leidend: 'Gisteren waren we bij paragraaf 14, dus doen we vandaag paragraaf 15.' Dat automatisme is door de traditie bepaald en wordt niet door de opleiding, en zeker niet door de stage, doorbroken. Het schoolboek biedt zoveel zekerheid, dat je wel erg eigenzinnig moet

zijn om er kritisch naar te kijken. De klachten over de onderwijsresultaten durven echter voort. Ligt het aan de leraren? Nauwelijks. De echte veroorzakers zijn de beleidsmakers, de onderwijskundigen aan de zijlijn, de politici, de inspectie, de bestuurders, de schoolboekuitgevers, de lerarenopleidingen, de ouders. Zij samen zijn niet in staat grondig te analyseren waar het misgaat en welke *uitvoerbare* maatregelen genomen kunnen worden om het tij te keren.

In hoeverre hebben we invloed op het leerproces? Is er niet het verschil tussen wél- en niet-getalenteerden?

Elk mens beschikt over een taalleervermogen. Leren is een proces dat de leerling zelf inzet en ondergaat, mede onder invloed van omgevingsprikkels. TiO geeft die prikkels met ondersteuning door de leraar, en wel zo ruim bemeten, dat het rechtvaardigt om leerlingen medeverantwoordelijk te maken voor hun eigen leerproces. Maar, let op: TiO is geen wonderolie. Als een leerling niet wil, dan gebeurt er niets. Als de leerling wil frauderen, dan fraudeert hij. Kwaadwillende en ondernemende leerlingen wisselen via internet (“How to fuck TiO?”) tips uit om de schrijfopdrachten te omzeilen. Wij proberen die gaten weer te dichten, maar helemaal waterdicht zal het niet worden.

Overigens wil ik het verschil in getalenteerdheid wel enigszins relativeren. Op de kleuterschool en in de samenleving van volwassenen lijken de verschillen tussen mensen veel kleiner dan op school. Op school categoriseren we leerlingen veel te gemakkelijk op basis van hun schoolprestaties, terwijl hun werkelijke potentie verborgen blijft. Natuurlijk zijn er meer en minder-getalenteerde schrijvers, maar er bestaan geen leerlingen die niet kunnen leren schrijven. Schrijven is een uiting van taal- en denkprocessen en die zijn niet voorbehouden aan meer-begaafden. Als docent aan een lerarenopleiding gaf ik schriftelijk feedback op alle schrijfproducten van mijn studenten; zij waren verplicht daar weer schriftelijk op te reageren. Ik zag hen opbloeien. Daar kreeg ik voor het eerst het idee een programma te ontwikkelen dat leerlingen intensief begeleidt bij het schrijven, zonder de docent over te belasten.

Een leerling die denkt dat hij klaar is, levert zijn werk in. Zien leerlingen wel dat hun schrijfproduct nog verbeterd kan worden?

Nee, anders zouden ze niet zeggen dat ze klaar zijn. Het maakt niet uit, of een leerling denkt dat hij klaar is of niet. Het programma verplicht hem door te wer-

ken. Schrijven is hard werken. Wie vaak hardloopt vergroot zijn longcapaciteit, of je wilt of niet. Als je vaak in TiO werkt, groeit je schrijfcompetentie. Veel leraren weten dat al lang, maar het was nooit te realiseren vanwege de intensieve begeleiding. Het is overigens nog maar de vraag of een leerling überhaupt kan verwoorden dat hij leert. Ik vrees dat explicitering van het leerproces eerder belemmerend dan bevorderend werkt. Het is razend lastig om te verwoorden wat je leerde. Men valt bijna altijd terug op het leegschudden van het geheugen, maar dat is iets anders dan leren. Mensen leren de hele dag, zonder dat 's avonds te kunnen verwoorden.

Het leerproces is volledig verweven met het schrijven zelf. De schrijver neemt honderden grote en kleine beslissingen, mede door de prikkels van TiO en elke beslissing draagt bij aan het leerproces, hoe klein dan ook. In de nieuwe versie van TiO-A moet de leerling aangeven op welke punten hij zijn tekst verbetert en verzorgt en die punten ook uitvoeren. In het Jaarboek worden de drie tekstversies naast elkaar opgeslagen: de ruwe tekst, de verbeterde versie en de verzorgde versie.

Er bestaan geen leerlingen die niet kunnen leren schrijven

Er is nog iets wat belangrijk is voor het leren schrijven: de voorbeelden. Je leert óók schrijven door te lezen (zoals je ook leert spreken door te luisteren). TiO geeft heel veel voorbeelden van teksten en veel geschreven suggesties en aanwijzingen. Al deze teksten worden gelezen; ze sporen de leerling stilzwijgend aan tot navolging. TiO geeft geen stramien, alleen voorbeelden op basis van een verborgen stramien. Leerlingen ontdekken de stramien zelf, de een eerder dan de ander. Als jonge kinderen taal leren, dan doen zij dat mede door te luisteren naar voorbeelden. Geen ouder zal eerst de grammatica uitleggen. Nee, ouders praten tegen hun kinderen. En wat gebeurt? Jonge kinderen pikken niet alleen op wat ze horen, maar genereren er ook de onderliggende taalregels uit. Het lijkt een wonder, maar het gebeurt.

Met schrijven gaat het precies zo, je leert schrijven door actief deel te nemen aan de schrijfcultuur. TiO bevat veel zorgvuldig gecomponeerde teksten met daarin stramien, verwijswoorden, zinsconstructies, gecontextualiseerde lastige woorden, etc. Leerlingen gaan die elementen geleidelijk herkennen, overnemen en tenslotte begrijpen en toepassen. Dat hoeft je niet uit te leggen, het leren is on-

ontkoombaar. Maar, ik zeg het opnieuw, de instelling van de leerling is bepalend; als hij bereid is intensief deel te nemen aan TiO, dan zal hij intensief leren.

TiO is daarmee een *zelfdifferentiërende* methode: de leerling doet wat hij aan kan, het programma stimuleert om een stapje hoger te gaan, en wat werkelijk te hoog is, kan rustig even blijven liggen. Hoofdzaak is dat de leerling aan het werk blijft.

Hoeveel werk brengt TiO met zich mee voor de docent?

Een heel belangrijk uitgangspunt is dat de docent in principe geen werk mee naar huis neemt. Wel moet je er als docent bij blijven als de leerlingen in TiO werken. De docent moet betrokkenheid tonen, zelf meeschrijven, incidenteel aanschuiven bij een schrijver. Het TiO-uur is een schrijfuur, géén praatsessie. Zeker is, dat TiO niet werkt als de docent de tijd gebruikt om andere taken uit te voeren. Als dat het plan van een school is, ga ik niet akkoord. Ik vraag ook om de aanstelling van een TiO-coördinator. Gelukkig hebben alle TiO-scholen door, dat innovatie en implementatie zonder facilitering geen kans maken. De coördinator zorgt ervoor dat het TiO-uur wordt ingeroosterd, dat er voldoende computers zijn en dat de docenten betrokken blijven. De TiO-coördinator kan in de klassenmonitor zien of de klas-sengemiddeldes niet te ver uiteen lopen.

Anki Roodermond ontwikkelde inmiddels een praktijkboek met tips en tricks, waar docenten uit kunnen kiezen. Het geeft sommige docenten precies dat stukje houvast terug, dat ze met de invoering van TiO hebben ingeleverd.

Verder biedt TiO de docent de mogelijkheid tot monitoring: van elke leerling is zichtbaar wat hij heeft uitgevoerd. Dat levert soms pijnlijke discussies op. ‘Mevrouw, ik heb gisteren keihard gewerkt.’ ‘Dat kan zo zijn, maar ik zie dat je gisteren niet eens hebt ingelogd.’ Ook voor ouders is heel goed zichtbaar te maken of een leerling werkt of niet. Er gaat dus een hele cultuur en traditie van smoezen verloren, maar ik geloof niet dat dat heel erg is.

Naar mijn overtuiging groeien leraren tijdens het begeleiden van TiO-onderwijs naar een nieuwe, zeer hoogwaardige expertise. Deze bestaat niet zozeer uit het overdragen van kennis en kunde op het gebied van grammatica, spelling, lees- en schrijfvaardigheid. TiO bewijst immers dat een goed digitaal programma deze expertise met gemak overneemt. De nieuwe expertise bestaat eruit, dat de leraar veel meer dan vroeger oog krijgt voor de leerprocessen die uiteindelijk

naar het gewenste doel leiden. Hij zal ontdekken dat het bereiken van schrijfvaardigheid niet het traceerbare gevolg is van twaalf afzonderlijke schrijfflesjes, maar van een langdurige interactie met een rijke leeromgeving. De lesjes van welker dienden voornamelijk een praktisch doel: het zichtbaar maken van meetbare vorderingen. Het wordt steeds duidelijker dat deze vorm van meten slechts pseudo-weten oplevert.

Als je vaak in TiO werkt,
groeit je schrijfcompetentie

Het denken over deze lastige materie beschouw ik als de grootste intellectuele uitdaging van mijn leven. De educatieve uitgeverijen treft grote blaam voor het feit dat zij al meer dan een eeuw een boek vol geïsoleerde taalkruiden aanbieden en daarbij de suggestie wekken dat die kruiden vanzelf het gewenste brood opleveren. Maar kruiden zijn een afgeleide van brood, géén ontwikkelingsstadium ervan. Daar zit de crux. De kruiden hebben het zicht op het feitelijk leerproces volkomen vertroebeld. Grof gezegd: leerlingen krijgen een 7 voor kruid 126 tot en met 145, zonder dat iemand zich nog bekommert om het brood. Eindtermen, kern-doelen, leerlijnen, niveau- en exameneisen borduren zonder uitzondering voort op het principe van versnippering van leerstof en leerstappen.

Ik probeer met TiO een andere weg in te slaan en een omslag in het denken te bewerkstelligen. Leerlingen worden geprikkeld om zelf te leren; zij worden niet negatief beoordeeld op hun huidige niveau, wél aangesproken op hun inzet: *'Je koos dit, je oefende dat, je scoorde zoveel procent.'* Leerlingen werken altijd aan een eigen tekst en worden daarbij omgeven door een immens aanbod van talige kennis en kunde. De opdracht is niet: *'Verorber vandaag kruid 126 tot en met 145'*, maar: *'Je bent bezig een eigen tekst te componeren; kijk eens of je die boeiender kunt maken door...'* De leraar die er oog voor krijgt, merkt op, dat deze leerling op ondefiniceerbare wijze bezig is om zich de "boei-grammatica" toe te eigenen, op basis waarvan hij op den duur elke tekst boeiender kan maken.

Hoe ziet een leerling of hij op de goede weg is?

Dat blijft lastig. Een kleuter ziet ook niet dat hij op de goede taalleerweg is, terwijl hij volop doorleert. Een nieuwe minister ook niet. Maar er is wel iets zichtbaar. Als een leerling voor de vierde

keer op de helpknop 'Structuur' klikt, krijgt hij aanwijzingen om zijn tekst te structureren. Als hij ontdekt dat zijn tekst al een aardige structuur heeft, kan dat een leerervaring opleveren: 'Ik heb kennelijk geleerd om zelfstandig te structureren.' Die structureer-competentie is niet onderwezen, maar impliciet geleerd tijdens het werk.

TiO-A richt zich op basale schrijfvaardigheid. Je staat vermeld als je ziet hoeveel facetten daarin te onderscheiden zijn: zinbegrenzing, tekstbouw, formuleren, logisch redeneren, structureren, argumenteren, samenvatten, anticiperen, reflecteren, relativieren, nuanceren, consistentie en transparantie bewaken, spellen, enzovoort enzovoort. Hoeveel teksten moet je schrijven om deze elementaire competenties tot ontwikkeling te brengen? Hoe beter je deze basisvaardigheden beheerst, hoe gemakkelijker je je gedachten kunt verwoorden, in welke tekstsoort dan ook. Ik denk dat het oefenen van één specifieke tekstsoort als het Betoog, contraproductief is. Leerlingen leren een kunstje dat na het examen niet meer relevant blijkt. Een hoge schrijfcompetentie moet inhouden dat je vrijwel onmiddellijk (of na enige instructie) een betoog kunt schrijven. In TiO mikken we uitdrukkelijk op dat hoge doel.

Het feit dat TiO geen doelgerichte examentraining aanbiedt is overigens voor sommige scholen een reden om TiO niet aan te schaffen. Die docenten blijken desgevraagd helemaal niet zo tevreden te zijn over de taalvaardigheid waarmee hun leerlingen de school verlaten, maar ze spelen primair op safe. 'Ik weet zeker dat de oude werkwijze naar een gemiddelde 7 leidt. Met TiO moet ik dat nog zien.' Het is een realiteit die de traditie voedt.

Is dat ook de reden dat 'publieksgerichtheid' nauwelijks een item is in TiO?

Publieksgerichtheid houd ik heel klein, want waar is dat publiek dan? Als je iets doet met 'publiek' dan dient dat publiek het schrijfsel ook te lezen. Het is veel constructiever om leren schrijven te positioneren als een taalcompetentie die je primair voor jezelf ontwikkelt. Je leert schrijven om je geest te scherpen, om je studie te optimaliseren, om problemen te verhelderen, om uiting te geven aan je emoties, etc. Schrijfproducten die onderdeel uitmaken van dit leerproces hoeven niet gelezen te worden. In TiO worden leerlingen incidenteel wel gestimuleerd om hun teksten aan de hand van bepaalde vragen door een klasgenoot te laten commentariëren en die opmerkingen in hun tekst te verwerken. Maar

in principe komt gericht schrijven voor publiek pas veel later aan bod, nádat je hebt leren schrijven. Natuurlijk weet elke leerling dat je naar de burgemeester anders schrijft dan naar je tante. Maar wanneer schrijf je naar de burgemeester? Wie schrijfvaardig is, zal zijn tekst vanzelfsprekend aanpassen op het moment dat dat nodig is.

Aan welke schooltypen wordt TiO verkocht?

Voornamelijk aan het voortgezet onderwijs, met kleine uitschieters naar het basisonderwijs en de pabo. Het middelbaar beroepsonderwijs begint zich te melden. Tot voor kort kreeg ik daar nogal eens te horen: onze leerlingen zijn zó beroepsgericht, dat ze dit soort theoretische flauwekul niet willen. De MBO's hebben een paar jaar geleden het moedertaalonderwijs min of meer afgeschaft, maar gelukkig is men tot inkeer gekomen en staan er nationale examens op het toekomstig programma. Wat MBO's vooral niet moeten denken, is dat TiO een soort instant-leer-pudding is die zichzelf bereidt. Ook de beroepsgeoriënteerde student zal hard moeten werken om te leren schrijven. Als de docent niet meedoet, is het snel gedaan met TiO. Als ik in de gaten krijg dat men TiO wil invoeren bij wijze van verkapte bezuinigingsmaatregel (de leerling werkt zelf; de docent is vrij) dan komt er geen deal.

Van elke leerling is zichtbaar wat
hij heeft uitgevoerd

Opvallend is ook dat er geen toeters en bellen aan TiO zitten.

Dat klopt. TiO oogt fris en verzorgd, maar toeters en bellen ontbreken volledig. Ik kan en wil niet concurreren met 3D-games. Leren schrijven is noeste arbeid. Toeters verkopen goed, maar leiden af van het werk en zijn al na enkele weken uiterst irritant. TiO start misschien wat saai, maar het aardige daarvan is dat het programma na verloop van tijd alleen maar leuker en interessanter kan worden. Dat gebeurt ook.

Het geanimeerde vraaggesprek loopt uit op een korte demonstratie van het TiO-programma. Ad Bok poseert bereidwillig voor een aantal op de muur geprojecteerde TiO-pagina's. Het is een understatement om TiO Ad Boks missie en levenswerk te noemen. Ad Bok is TiO.

Fred de Bree
Bas Jongenelen